

عوامل در خطر انقراض قرار گرفتن ماهیان خاویاری در ایران

عباسعلی حاجی بگلوا^۱، شیما هاتفی^۲، شادی زمانی^۳ و رقیه صفری^۴

^۱دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان / استادیار، دانشکده شیلات و محیط زیست، alihajibeglou@gmail.com

^۲دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان / دانشجوی دکتری، دانشکده شیلات و محیط زیست، shima.hatefi@yahoo.com

^۳دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان / دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشکده شیلات و محیط زیست، sh.zaman1972@gmail.com

^۴دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان / استادیار، دانشکده شیلات و محیط زیست، fisheriessafari@yahoo.com

چکیده

خاویار یکی از مهم‌ترین محصولات صادراتی در بخش شیلات کشور به شمار می‌آید. صید غیرقانونی، عدم نظارت بر صید، آلودگی‌های آبی، سدسازی در رودخانه‌ها، افزایش نرخ بیکاری و تکثیر تک‌گونه‌ای از عوامل مهم کاهش جمعیت و انقراض ماهیان خاویاری دریای خزر می‌باشند، به طوری که مراکز تکثیر و بازسازی ذخایر در تامین مولدین خود با مشکلات جدی مواجه هستند. این مقاله به بررسی عوامل انقراض و کاهش جمعیت ماهیان خاویاری در ایران می‌پردازد.

واژه‌های کلیدی

خاویار، صید غیرقانونی، انقراض، سدسازی، آلودگی

خطر انقراض ماهیان خاویاری

به دلایلی مانند احداث سازه‌های آبی، سدسازی، صید غیرقانونی و شدید، آلودگی آب رودخانه‌ها و دریا، از میان رفتن مکان‌های تکثیر طبیعی ماهیان و بازده اندک تکثیر و رهاسازی بچه‌ماهیان، چهار گونه‌ی فیل‌ماهی، شیپ، ازون‌برون و تاس‌ماهی روسی جزء گونه‌های در خطر انقراض به ثبت رسیده‌اند [۳]. طبق آمار و واقعیت‌های موجود اگر شرایط کنونی (صید غیر مجاز، از بین رفتن مکان‌های تکثیر طبیعی، آلودگی‌های محیط رودخانه‌ها و دریا، کاهش تکثیر مصنوعی، کمبود مولدین و غیره) ادامه یابد، میزان صید ماهیان خاویاری بالغ و تولید خاویار در سال ۱۴۰۴ به حدود صفر خواهد رسید. کاهش ذخایر ماهیان خاویاری در دریای خزر یکی از تهدیدات جدی برای صید و صیادی آن‌ها محسوب می‌شود [۲].

مقدمه

ماهیان خاویاری که ماهیان استروژن نیز نامیده می‌شوند، از جمله گونه‌های آبرزی کم‌نظیری هستند که از پیشینه‌ای چند صد میلیون ساله برخوردارند [۱].

در حوضه‌ی دریای خزر روی هم‌رفته ۶ گونه ماهیان خاویاری زیست می‌کنند که پنج گونه از آن‌ها رودکوج هستند، یعنی در دریا تغذیه و رشد می‌کنند و پس از رسیدن به بلوغ و تولید مثل وارد آب‌های شیرین رودخانه‌های بزرگ حوضه‌ی این دریا می‌شوند. پنج گونه از انواع ماهیانی که در دریای خزر زیست می‌کنند شامل فیل‌ماهی (بلوگا)، تاس‌ماهی ایرانی (قره‌برون)، تاس‌ماهی روسی (چالباش)، اوزون‌برون (سوروگا) و شیپ هستند. هدف از صید ماهیان خاویاری صید ماهی ماده با خاویار است. بیشترین میزان خاویار تولیدی ایران مربوط به سه گونه‌ی قره‌برون، تاس‌ماهی روسی و اوزون‌برون است و مقدار خاویار تولیدی از گونه‌های فیل‌ماهی و شیپ کمتر از سه گونه‌ی دیگر است، اما به‌طور عمده بیشترین میزان صید و استحصال خاویار را قره‌برون تشکیل می‌دهد. گوشت ماهیان خاویاری دارای ارزش اقتصادی قابل ملاحظه‌ای است و در بخش فرآورده‌های شیلاتی از گوشت آن‌ها در صنایع کنسروسازی، از پوست آن‌ها در صنایع چرم‌سازی و از کیسه‌های آن‌ها در صنایع چسب‌سازی استفاده می‌شود [۲].

از بین رفتن مکان‌های تکثیر طبیعی ماهیان خاویاری به

دلایلی از جمله احداث آب‌سازه‌ها

سدسازی، انحراف آب رودخانه برای مقاصد کشاورزی و احداث پل‌ها، سبب نابودی مناطق تکثیر طبیعی ماهیان خاویاری دریای خزر شده است [۲]. در ایران، آلودگی‌های ناشی از بخش کشاورزی و فاضلاب‌های داخلی سبب خسارت و تخریب زیستگاه تخم‌ریزی شده است، در آذربایجان و قزاقستان آلودگی‌های نفتی و صنعتی باعث از بردن مناطق مناسب تغذیه‌ای شدند و در روسیه نیز آلودگی‌های نفتی یکی از تهدیدات بالقوه محسوب می‌شوند و در نهایت احداث سد‌ها در اطراف منطقه مانع دسترسی این گونه به مناطق تخم‌ریزی شده است [۴]. ساخت سه سد ولگا، کورا و سفیدرود موجب شده است که دسترسی ماهیان خاویاری به بیش از ۹۰ درصد محل‌های تخم‌ریزی کاهش یافته و یا به طور کلی قطع شود [۵]. عدم پذیرش مسئولیت در نگهداری و احیای رودخانه توسط مسئولین دولت و حتی مردم سبب شده که رودخانه‌ها به کانال‌های فاضلاب‌های بین شهری و روستایی تبدیل شود که این امر به کاهش امکان بازسازی ذخایر ماهیان باارزش دریای خزر منجر شده است. عدم توجه به این تهدید سبب نابودی ذخایر ژنتیکی ماهیان خاویاری خواهد شد [۲].